

**UTJECAJ PROMJENA ŽIVOTNOG STANDARDA NA POTROŠNJU
SALATE PROIZVEDENE U ZAŠTIĆENOM PROSTORU**

**THE INFLUENCE OF THE STANDARD OF LIVING CHANGES ON
THE CONSUMPTION OF LETTUCE PRODUCED IN PROTECTED AREAS**

K. Kero

UVOD

Potrošnju salate najčešće navodimo kao civilizacijsko dostignuće na općem području kulture življenja i posebno u području kulture i standarda prehrane. Potrošnja salate, osobito u zimskom razdoblju, često je karakteristična za društva visokog prehrambenog standarda, društvenog proizvoda i same proizvodnje. Ipak, mnogobrojni su čimbenici koji ograničavaju potrošnju salate. Visoki troškovi energije i ekstremno niske temperature sužavaju prostor u proizvodnji, prijevozu, prodaji i potrošnji. Prehrambena kultura i standard stanovništva značajno ograničavaju veličinu potražnje, osobito salate proizvedene u zaštićenom prostoru. Istodobno tehnološke osobine salate traže najkraći put od proizvodnje do potrošnje, iznimno kvalitetnu ambalažu, specijalna prijevozna sredstva i dobro opremljena prodajna mjesta. Sve su to elementi o kojima je nužno voditi računa kod analize i procjene mogućnosti plasmana salate na tržištu.

U ovom radu analiziramo neke od navedenih elemenata u ponudi i plasmanu salate na domaćem tržištu. S obzirom na nepostojanje kvalitetnih statističkih podataka o ukupnoj proizvodnji i plasmanu salate iz zaštićenog prostora, a isto tako nemamo ni podataka o potrošnji salate u Jugoslaviji već se ona vodi u stavci „ostalo povrće“, primjenjujemo djelomično obuhvaćene podatke i istraživanja u novijem razdoblju u Hrvatskoj.

OSNOVNE KARAKTERISTIKE POTROŠNJE SALATE U SVIJETU

Veličina potrošnje salate je različita u raznim zemljama. Osnovno je obilježje salate da se malo troši u zemljama niske potrošnje povrća, uz napomenu da se u velikom broju zemalja salata troši vrlo malo, ili se gotovo ne troši.

U svijetu najviše salate troše Španjolska, Italija, SAD, Belgija i Luksemburg i to preko 10 kg po glavi stanovnika godišnje. (vidi tab. 1). Veliku potrošnju salate imaju (između 5 i 10 kg) još i Kanada, Švicarska, Francuska, Austrija, Grčka i Sirija. Manje od 5 kg salate po glavi stanovnika godišnje ali više od 2 kg troši se u Novom Zelandu, SR Njemačkoj, Japanu, Izraelu, Egiptu. V. Britaniji, Portugalu i Nizozemskoj. Malu potrošnju salate (između 1 i 2 kg) bilježimo u Švedskoj, JAR-u, Mađarskoj, Čileu, Čehoslovačkoj, Danskoj i Turskoj. Ostale zemlje imaju vrlo malu potrošnju salate.

Na osnovu ovog pregleda vidimo da se salata troši najviše u zemljama blaže klime (Španjolska, Italija, Francuska, Grčka) i visokog standarda (SAD, Kanada, Belgija). Iako Jugoslavija spada u red zemalja s blagom klimom, osobito u priobalnom području i Makedoniji, ipak imamo nisku razinu potrošnje salate. Uzroke ovakove razine potrošnje

salate iz staklenika i plastenika treba tražiti u naglom povećanju cijena troškova energije na svjetskom tržištu u sedamdesetim godinama, što je bitno utjecalo na visoke troškove proizvodnje i istodobno porast cijena. S druge strane, pad životnog standarda stanovništva dodatno je utjecao na negativni trend potražnje za ovim proizvodom u posljednjem desetljeću.

Za ilustraciju ćemo navesti podatak da je potrošnja salate u Hrvatskoj u 1986. godini bila u svim kućanstvima 8,5 kg po stanovniku godišnje. (Istodobno poljoprivredna kućanstva trošila su čak 10,5 kg, mješovita 8,2 kg, a nepoljoprivredna 8,3 kg).x)

Tab. 1 Potrošnja salate u nekim zemljama svijeta
The Consumption of Lettuce in Some Countries of the World

Prosjeck 1979-1981.

Average 1979-1981

Zemlja / <i>Country</i>	kg po glavi godišnje / <i>kg per caput supply</i>
Španjolska / <i>Spain</i>	12,3
Italija / <i>Italy</i>	11,9
SAD / <i>USA</i>	11,1
Belgija-Luksemburg / <i>Belgium-Lux.</i>	10,0
Kanada / <i>Canada</i>	9,4
Švicarska / <i>Switzerland</i>	7,2
Francuska / <i>France</i>	6,0
Austrija / <i>Austria</i>	5,6
Grčka / <i>Greece</i>	5,3
Sirija / <i>Syria</i>	5,0
Novi Zeland / <i>New Zealand</i>	4,1
Australija / <i>Australia</i>	3,4
SR Njemačka / <i>Germany F.R.</i>	3,1
Japan / <i>Japan</i>	2,9
Izrael / <i>Israel</i>	2,8
Egipat / <i>Egypt</i>	2,6
V. Britanija / <i>United Kingdom</i>	2,4
Portugal / <i>Portugal</i>	2,3

x) Izvor: Anketa o potrošnji u domaćinstvima 1986. Dokumentacija Republičkog zavoda za statistiku Hrvatske br. 679. str. 18

K. Kero: Utjecaj promjena životnog standarda na potrošnju salate proizvedene u zaštićenom prostoru

Zemlja / Country	kg po glavi godišnje / kg per caput supply
Nizozemska / Netherlands	2,2
Švedska / Sweden	1,7
Južnoafrička Rep. / South Africa	1,0
Mađarska / Hungary	1,5
Čile / Chile	1,4
Čehoslovačka / Czechoslovakia	1,2
Danska / Denmark	1,1
Turska / Turkey	1,1
Peru / Peru	0,7
DR Njemačka / Germany D. R.	0,7
Bugarska / Bulgaria	0,3
Finska / Finland	0,2
Norveška / Norway	0,1

Izvor - Source: Food Balance Sheets, 1979-1981/Average, FAO, Rome, 1984.

Ovi podaci ukazuju na činjenicu da se u Hrvatskoj salata ipak znatno troši u prehrani, ali ta potrošnja u dominantnom dijelu ima nerobni karakter ili se troši u ljetnom razdoblju. Isto tako, podaci o potrošnji nepoljoprivrednih kućanstava ukazuju na vjerojatnu visoku potrošnju salate iz zaštićenog prostora. Naime, od ukupne potrošnje salate, gotovo polovicu čini prirodna potrošnja, s dominantnim udjelom u poljoprivrednih kućanstava.

Usporedom potrošnje salate u Hrvatskoj u odnosu na svijet, vidimo da je ona na visokoj razini.

KRETANJE STANDARDA STANOVNIŠTVA U HRVATSKOJ KAO OGRANIČAVAJUĆI ČIMBENIK POTROŠNJE

Salata je u potrošnji najzanimljivija u zimskom razdoblju, tj. u doba kada na tržištu nema ostalih vrsta svježeg povrća. Kako je zimska proizvodnja salate znatno skuplja od ljetne, kretanje standarda stanovništva, mjereno kupovnom moći, znatno utječe na potražnju salate iz zaštićenog prostora.

Kretanje standarda stanovništva mjeri se ukupnim primanjima stanovništva u određenom razdoblju. Kako naša statistika sustavno prati samo kretanje čistog osobnog dohotka po radniku u privredi, ovi podaci će nam služiti kao pokazatelj kretanja standarda u razdoblju god. 1968-1987. Naime, prema nekim procjenama^{x)} čisti realni osobni dohodak je sudjelovao u ukupnim prihodima stanovništva sa oko 40%.

x) Procjene nekih institucija o udjelu osobnih primanja iz radnog odnosa u ukupnom primanju obavljene su na ispitivanju malih uzoraka pa ih zbog toga uzimamo kao pokazatelj mogućeg stanja.

Tab. 2 Čisti nominalni i realni osobni dohodak po radniku u Hrvatskoj u razdoblju 1968-1987. (prosjeak za godinu)
Workers salaries, nominal and real in Croatia in the period from 1968 to 1987

God. / Year	Nominalni iznos (din/mjesečno Nominal amount (monthly in din)	Realni iznos ^x (din/mjesečno, 1970=100) Real amount (monthly in din)
1968.	904	1.105
1969.	1.046	1.175
1970.	1.254	1.254
1971.	1.563	1.347
1972.	1.840	1.362
1973.	2.083	1.293
1974.	2.623	1.345
1975.	3.245	1.335
1976.	3.763	1.388
1977.	4.473	1.433
1978.	5.432	1.525
1979.	6.571	1.531
1980.	7.978	1.427
1981.	10.837	1.377
1982.	13.812	1.325
1983.	17.316	1.177
1984.	24.702	1.086
1985.	43.395	1.091
1986.	99.995	1.154
1987. ^{xx}	186.766	1.064

Izvor - Source: Statistički godišnjak SR Hrvatske 1969-1987.

x) Realni iznos je izračunat na osnovu podataka o kretanju troškova života.

xx) Podaci za 1987. god. preuzeti su iz Saopćenja RZS SRH br. 15.1.12.

Na osnovu podataka o kretanju mjesečnog nominalno realnog osobnog dohotka (vidi tabelu 2) radnika u Hrvatskoj došli smo do slijedećih saznanja:

- mjesečni osobni dohodak se nominalno stalno povećavao u analiziranom razdoblju, ovisno o kretanju inflacije,

- u kretanju realnog mjesečnog osobnog dohotka prisutne su dvije glavne tendencije: (1) tendencija rasta u razdoblju od 1968. do 1979. g. i (2) tendencija pada u razdoblju od 1979. do 1987. g.

- realni osobni dohodak povećavao se u razdoblju od 1968. do 1979. g. po stopi od 3 % godišnje,^{x)} a smanjivao u razdoblju od 1979. do 1987. g. po stopi od 4,45 % godišnje.

- u god. 1987. realni osobni dohodak je niži od istog u god. 1968. tj. pao je na razinu postignutog između god. 1965. i 1966.

- s obzirom na nastavak kretanja realnog osobnog dohotka u g. 1988. tendencija pada realnog osobnog dohotka se nastavlja.

Ovi pokazatelji nam ukazuju da se standard stanovništva realno smanjuje u posljednjem desetljeću (gledano kroz kretanje realnog osobnog dohotka), kojim dinamikom to točno ne možemo saznati.

S obzirom da kretanje standarda stanovništva utječe na veličinu potražnje, to ovakova kretanja sigurno ne pogoduju potražnji ovog proizvoda. Dosadašnja istraživanja pokazuju da robna potrošnja hrane najbrže reagira na pad životnog standarda, a u strukturi hrane ona koja ima luksuzni karakter, što se u svakom slučaju odnosi i na salatu iz zaštićenog prostora. Osim ovoga treba spomenuti i činjenicu da u vrijeme pada standarda dolazi i do značajnog socijalnog i imovinskog raslojavanja potrošača u dva tržna segmenta: manji, kojemu standard i dalje raste, najčešće brže od pada standarda kod većeg segmenta, a taj bogatiji segment potrošača povećava potrošnju luksuznijih proizvoda, ovisno o stupnju cjenovne i dohodovne elastičnosti samog proizvoda. Takvo raslojavanje tržišta omogućilo je zadržavanje potrošnje salate iz zaštićenog prostora a u posljednjem desetljeću unatoč navedenom drastičnom padu životnog standarda.

x) Izračunato prema izrazu:

$$P = \left(\sqrt[n]{\frac{Q_n}{Q_0}} - 1 \right) \times 100$$

gdje je:

P = stopa promjene

Q₀ = iznos u prvoj godini

Q_n = iznos u posljednjoj godini

n = broj godina promatranja

Tab. 3. Prodaja salate u Zagrebu
The sale of lettuce in Zagreb in period from 1977 to 1985

God., Prodaja salate u tonama godišnje
Year, The sale of lettuce in metric tons

Godina / Year	Prodaja salate u tonama godišnje <i>The sale of lettuce in metric tons</i>
1977.	5.700
1978.	5.700

Godina / Year	Prodaja salate u tonama godišnje <i>The sale of lettuce in metric tons</i>
-	-
1982.	5.500
1983.	8.600
1984.	4.927
1985. (I - VI)	1.885

Izvor - Source: Dokumentacija Skupštine grada Zagreba, Odjel za opskrbu

Podaci iz tabele 3 ukazuju nam na činjenicu da pad standarda stanovništva od početka 1980. god. nije bitno utjecao na potrošnju salate. Vidimo da je ona u god. 1982. ista kao i u god. 1977. i 1978. Što više, u 1983. godini je čak i porasla za 56 % u odnosu na prethodnu godinu što se nikako ne bi moglo pripisati kretanju standarda. Sigurno je da bi uzroke takvog kretanja potrošnje trebali tražiti u vremenskim uvjetima proizvodnje salate u staklenicima i plastenicima. Naime, vrlo oštre zime u 1984. i osobito 1985. znatno su utjecale i na količinu ponude, a samim time i na ukupnu potrošnju salate. To nam potvrđuju podaci iz tabele 6, tj. činjenica da se god. 1985. prodalo tek 1.169 tona salate ili samo 35 % u odnosu na prethodnu godinu.

Tab. 4. Prodaja salate u zimskim mjesecima (siječanj-travanj) u Zagrebu
The sale lettuce in Winter Months (January - April) in Zagreb

Godina / Year	Količina u tonama / Quantity in tons
1982.	3.804
-	-
1984.	3.343
1985.	1.169
-	-
1987.	5.057

Izvor - Source: Dokumentacija Skupštine grada Zagreba, Odjel za opskrbu

Zimska potrošnja salate u 1987. godini, u iznosu od 5.057 tona, navodi ponovo na zaključak da kretanje standarda i dalje ne utječe na agregatnu potražnju, barem ne toliko koliko uvjeti proizvodnje, jer te godine je dostignuta razina od preko 6 kg po stanovniku grada Zagreba, što je po našem sudu i te kako značajno.

Nije na odmet spomenuti i činjenicu da se u posljednjih desetak godina (zbog naglog poskupljenja energije) promijenila struktura proizvodnje u staklenicima. Tako se većim dijelom proizvode one kulture koje zahtijevaju manje energije u procesu proizvodnje, što je možda utjecalo i na veću zastupljenost salate u proizvodnim pogonima stakleničkih prostora.

Ako ovome dodamo i podatak da se u društvenom sektoru Hrvatske proizvelo npr. 1986. god. 2.140 tona salate, a 1987. godine 1.720 tona u zaštićenom prostoru, očito je da se salata iz proizvodnje društvenog sektora, ali vjerojatno i velikim dijelom i iz privatnog sektora Hrvatske gotovo u potpunosti proda u Zagrebu te manjim dijelom u Splitu i Rijeci.

Kretanje maloprodajnih cijena salate u razdoblju 1968-1987. pokazuje koliko se i proizvodnja i ponuda prilagođavala tržišnim uvjetima odnosa ponude i potražnje.

Maloprodajne cijene salate u studenom bile su najniže godine 1984. i 1987., a najviše 1983. godine. U prosincu su cijene bile najviše god. 1983., a najniže 1984. God. 1983. bile su najviše u siječnju, a najniže siječnjačke cijene bile su god. 1986. U veljači, ožujku i travnju najniže cijene bile su god. 1988. a najviše god. 1984. za veljaču, 1985. za ožujak i 1984. za travanj.

Tab. 5 Mjesečni pregled realnih cijena salate u Zagrebu
Monthly survey of real prices of the lettuce in Zagreb

God./mjesec <i>Year/month</i>	XI	XII	I	II	III	IV
1982.	273	346	-	-	-	-
1983.	227	467	365	325	400	253
1984.	140	175	304	337	350	350
1985.	267	267	300	325	396	300
1986.	195	182	201	324	337	298
1987.	163	408	238	280	268	-
1988.	-	-	227	190	221	175

Izvor - Source: Dokumentacija Poslovna zajednica za povrće, voće, cvijeće, Zagreb

1. Tjedne cijene PZ za voće, povrće, cvijeće, ukrasno bilje, Zagreb, Beogradska avenija bb

2. Cijene i troškovi života 1987.

Dokumentacija RZZS SRH br. 699

Tab. 6 Maloprodajne cijene salate u Hrvatskoj u razdoblju 1968-1987.
Retail prices in Croatia in the period from 1968 to 1987

Godina / Year	Nominalne cijene ^x <i>Nominal prices</i>	Indeks troškova života ^{xx} <i>Index of costs of living</i>	Realne cijene (1970=100) <i>Real prices</i>
1968.	3.49	81.8	4,26
1969.	3,98	89	4,47
1970.	4.86	100	4,86

Godina / Year	Nominalne cijene ^x <i>Nominal prices</i>	Indeks troškova života ^{xx} <i>Index of costs of living</i>	Realne cijene (1970=100) <i>Real prices</i>
1971.	6,31	116	5,43
1972.	7,00	135	5,18
1973.	9,14	161	5,68
1974.	9,76	195	5,00
1975.	11,43	243	4,70
1976.	15,20	271	5,60
1977.	16,19	312	5,19
1978.	19,06	356	5,35
1979.	33,48	429	7,80
1980.	34,00	559	6,08
1981.	49,00	787	6,22
1982.	61,00	1042	5,85
1983.	91,00	1471	6,28
1984.	98,00	2273	4,31
1985.	198,00	3975	4,98
1986.	335,00	7885	4,25
1987.	982,00	17654	5,56

Izvor - Source: x) Statistički god. SRH

Kretanje godišnjih maloprodajnih cijena salate u razdoblju god. 1968. do 1987. (tab. 6) pokazuje nam određene pravilnosti u odnosu na cijene energije. najniže su realne maloprodajne cijene u 1968. i 1986. godini, a najviše u godini 1979. Prosječna godišnja cijena salate u cijelom razdoblju iznosila je 5,35 din za kg uz varijantu od 0,83 din. Najviša cijena postignuta u god. 1979. u iznosu od 7,80 din, veća je od najniže za oko 83 %. Takovisoka cijena izazvana je velikim udjelom troškova energije u strukturi troškova proizvodnje, ali i tadašnjim visokim standardom, koji te godine ima najveću razinu. Iako je i nakon 1979. godine cijena energije i dalje rasla, proizvođači su se proizvodnjom prilagođavali postojećim uvjetima potražnje. Takvo prilagođavanje rezultiralo je polaganim padom cijena, koje god. 1986. dostižu čak i nižu razinu od postignute u god. 1968. Analizirano kretanje maloprodajnih cijena salate pokazuje da su se proizvođači ipak prilagodili novonastalim uvjetima u plasmanu.

Iako je na cijene najvećim dijelom utjecala veličina ponude, na koju su opet veliki utjecaj imale cijene energenata u pojedinim godinama, ipak vidimo da je tendencija pada cijena, osobito posljednjih godina, te tendencija smanjenja ponude iz proizvodnje

društvenog sektora rezultat sve manje kupovne moći.

SAŽETAK

Ukupna potrošnja salate u Hrvatskoj je znatna, osobito ako je usporedimo s prosječnom potrošnjom u Jugoslaviji te s ostalim zemljama u svijetu. Iako potrošnja salate iz zaštićenog prostora najčešće ovisi o kretanju standarda stanovništva, podaci o potrošnji u Zagrebu pokazuju da su vremenske prilike (ili neprilike) znatno utjecale na veličinu potrošnje, osobito god. 1985. na pad, a 1987. na porast potrošnje. S druge strane, iako je standard od god. 1980. stalno padao, potrošnja salate nije pratila takvo kretanje standarda.

Cijene salate prilagođavale su se, s jedne strane uvjetima ponude i potražnje, a s druge, uvjetima proizvodnje, osobito cijeni energije.

Na osnovi provedenih istraživanja može se zaključiti da su na potrošnju salate proizvedene u zaštićenom prostoru znatnije utjecali uvjeti proizvodnje (zimске temperature, cijena energije) od kretanja standarda stanovništva.

SUMMARY

The total consumption of lettuce is great, even if compared with the average consumption in Yugoslavia and in other countries in the world. Although the consumption of lettuce from protected areas depends on the standard of living the analyses about it show that the weather conditions have greatly influenced the consumption, especially in 1985 and 1987. On the other hand though the living standard has been decreasing since 1980, the consumption of lettuce has increased.

The prices of lettuce have adapted to the conditions of supply and demand and to the conditions of productions.

On the basis of the research we can conclude that the conditions of production influenced the consumption of lettuce from protected areas more than the living standard in the analysed period.

LITERATURA

1. **Di Stefano, P.:** Marketing dei prodotti agricoli, Edagricole, Bologna 1983.
2. **Kero, K.:** Dohodovna elastičnost izdataka za potrošnju povrća, voća, mesa i mlijeka u gradu Zagrebu u 1968. i 1978. godine, Poljoprivredna znanstvena smotra 63/1983.

Adresa autora - Author's address

Mr Križan Kers

Institut za ekonom. i organiz. poljopriv

Fakultet poljoprivrednih znanosti Zagreb